

13. Лотман Ю.М. Семиосфера / Ю.М. Лотман. – СПб.: Искусство-СП, 2000. – 704 с.

14. Махлина С.Т. Семиотика культуры повседневности / С.Т. Махлина. – СПб.: Алтейя, 2009. – 232 с.

15. Філософія. Курс лекцій: навч. посіб. для студентів ВЗО III–IV рівнів акредитації. – 3-тє вид., перероб. і доповн. – Львів: Магнолія плюс; видавець СПД ФО В.М. Піча, 2005. – 506 с. – С. 28.

Балинская О.М., Бортняк А.Ф. Психосемиотика в юриспруденции: к постановке проблемы.

Определено состояние исследования науки психосемиотики, ее основные задачи и место в системе юридических наук, а также освещено значение правового знака для формирования правового сознания и правового поведения личности.

Ключевые слова: *эйдетическая память, правовая информация, правосознание, правовое поведение, психосемиотика, правовой знак, код.*

Balynska O.M., Bortnyak A.F. Psycho-semiotics in jurisprudence: to the problem formulation.

The article deals with the state of the psycho-semiotics researching. The basic tasks, the place in the legal sciences system and the value of the legal sign for the forming of the legal consciousness and personality legal behavior are highlighted.

Key words: *an eidetic memory, legal information, legal consciousness, legal behavior, psycho-semiotics, legal sign, code.*

Стаття надійшла 14 травня 2013 р.

УДК 340.113.1: 340.149

М.С. Гдакович

**ВИСВІТЛЕННЯ ПРОБЛЕМ ПРАВНИЧОЇ
ТЕРМІНОЛОГІЇ НА СТОРІНКАХ ЖУРНАЛУ
«ЧАСОПИСЬ ПРАВНИЧА»
(1889–1912)**

Проаналізована культурно-просвітницька діяльність українських правників у Галичині на матеріалах публікацій видання «Часопись правнича» (1889–1912), яке було трибуною для вираження національних інтересів українців.

Ключові слова: *українські правники, фахові правничі часописи, правнича термінологія, українська мова, правова культура.*

Постановка проблеми. В умовах бездержавності українська преса часто заповнювала ті галузі суспільного і культурного життя, які зазвичай реалізують певні соціальні інститути, тому дослідження фахової, насамперед правничої, преси дає значний матеріал для вивчення суспільних та культурних процесів тієї доби. На нашу думку, дослідження юридичної преси – необхідна умова ґрунтовного вивчення суспільно-політичного процесу та української правничої думки окресленого періоду, адже незаперечним є факт, що преса реєструє факти історії у процесі їх творення.

У даній статті висвітлюється діяльність українських правників як захисників національних інтересів українців у Галичині в «добу адвокатів» (двадцятиліття на рубежі XIX–XX ст). Українські правники провадили активну культурно-освітню роботу, обстоюючи права української мови як основного чинника націєтворення, також цілеспрямовано працювали над розвитком фахової юридичної термінології. З цією метою широко використовувалися шпальти першого юридичного часопису «Часопись правнича» (1889–1900 рр.), з 1900 р. – «Часопись правнича і економічна» (1900–1912 рр.), де постійно публікувалися матеріали з різних галузей права, які засвідчили високий фаховий рівень українських правників та їхню свідому громадянську позицію.

Стан дослідження. Дослідження фахової періодики, зокрема початків правничої преси, що виходили на рубежі XIX–XX ст., стало можливим лише в останнє двадцятиліття із постановом української держави, оскільки у радянський час об'єктом вивчення були часописи, які відповідали ідеологічним потребам тогочасної системи. Зважаючи на ці обставини, дослідження преси впродовж багатьох років було можливим лише у діаспорі: цікавий матеріал про галузеві часописи (правничі, економічні, кооперативні) знаходимо в дослідженнях А. Животка, Ю. Тернопільського, Є. Місила. Сьогодні увага до вивчення матеріалів фахової преси значно посилилася. Окрему увагу аналізує саме правничих часописів присвятили у своїх розвідках Т. Андрусяк [1], І. Василик [2], М. Женченко [3], С. Кость [4]. Проте залишаються не висвітленими численні аспекти, пов'язані з функціонуванням фахової преси, що зумовлює потребу в подальших наукових дослідженнях у цій галузі.

Мета статті – залучити українську фахову пресу до вивчення правової думки та правничої термінології; продемонструвати, що юридичні часописи є важливим джерелом вивчення суспільно-

політичних процесів та необхідні для розуміння культурно-історичного контексту доби.

Виклад основних положень. В останні десятиріччя XIX ст. постає українська адвокатура, українці відкривають свої адвокатські канцелярії. «Це вже нова генерація української палестри. Це вже «не оборонці шляхти, міщанства і промисловців», але оборонці цілої нації. Всі вони вже національно свідомі, люди європейської культури, простолінійні і послідовні в своїм поведенні. Вони дають почин і переводять повну реорганізацію національно-політичного, економічного і культурного життя свого народу [5, с. 41]. Одним з головних напрямів адвокатської роботи стало обстоювання прав української мови як основного чинника націєтворення.

Зрілість і високий фаховий рівень українських правників засвідчила поява першого видання юридичного спрямування – «Часопись правнича» (1 квітня 1889 р.). З нагоди появи «Часописі правничої» «Діло» у своїй передовій пише: «Нині появилося перше число першого фахового часопису наших руських юристів «Часопись Правнича». Це не тільки перший юридичний, але взагалі перший строго науковий часопис у Русинів і тому цей факт має більше значінне в історії наших наукових змагань. Наші юристи беруться перші за серйозний фаховий труд на рідній мові і консолідується при тім труді коло наукової часописі, котра відтак має стати дзеркалом розвитку їх фахової науки, мірилом їх поступу в плеканню тієї науки на рідному ґрунті. Факт той має безперечно загальне всенародне значення» (Діло. – 1889. – Ч. 67).

Перший український юридичний науково-теоретичний і практичний журнал заснували і видавали К. Левицький, Є. Олесницький і А. Горбачевський. Видавався він у Львові 1889–1912 рр. (спочатку – щомісяця, від 1891 р. – щокварталу, а з 1896 р. – щороку) за редакцією К. Левицького, А. Горбачевского та Є. Олесницького; з 1891 р. – журнал редагує К. Левицький. У 1892 р.

Наукове товариство ім. Т. Шевченка організувало три секції: історично-філософічну, філологічну та математично-природописно-лікарську, при історично-філософічній секції була утворена правничка комісія, яка з 1894 р. перебрала на себе друк правничого часопису, назва якого відповідно змінилася на «Часопись правнича. Видавництво Наукового товариства імені Шевченка». Від 1896 р. видання має назву «Часопись правнича. Розвідки правничі секції Історично-філософічної НТШ». У 1900 р. К. Левицький залишив посаду редактора журналу і ним став завідувач кафедри цивільного права Львівського універси-

тету, професор Ст. Дністрянський, який змінює назву видання: до 1907 р. журнал виходив як орган історично-філософської секції НТШ під назвою «Часопись правнича і економічна». Після виходу 9-го тому в 1906 р. видання журналу припинилося через матеріальні труднощі НТШ, тільки у 1912 р. вийшов 10-й, останній том правничо-економічного часопису. Усього вийшло 35 номерів.

У програмній статті «Слово від видавців» (1889 – Ч. 1) читаємо: «Пускаємо в світ перший випуск нашої «Часописі правничої», першого у нас фахового, наукового місячника. Се перша проба нашої наукової сили на полі правознавства, як також на полі розвитку нашої правничої термінології. Знаємо добре, що завданню висказаному в першій оповістці: видавати місячник для теорії і практики і поставити на висоті научній йому належній, – ми на разі ще не зможемо відповісти. Всякий початок тяжкий, а наші правничі сили ще не зібралися до купи, ще може не пізналися при спільній праці науковій...». Стаття завершується зверненням до українських правників Галичини, Буковини, Угорщини, України, Боснії і Герцеговини до співпраці. Особливий інтерес у видавців викликало право і діяльність правників на українських землях під Російською імперією, бо західноєвропейська література не подавала нічого про стан правознавства в «далекій Державі російській».

Публікації журналу було поділено на такі рубрики: «Розвідки наукові», «Розвідки з практики і критики», «Рішення трибуналів», «Із судової практики», «Замітки літературні». У рубриці «Рішення трибуналів», висвітлювалися практично-правові та судові аспекти, оприлюднювалися рішення Трибуналу державного і державної влади в Галичині, найвищого Трибуналу судового, Трибуналу касаційного і Трибуналу адміністративного у поданні Г. Кузьми, К. Левицького, Є. Олесницького, С. Федака. Пізніше її замінила нова рубрика «Із судової практики», яку впродовж усього періоду існування журналу вели відомі юристи і судові радники: Я. Ільницький, І. Чернявський, М.Ліськевич, А.Дольницький. Постійна рубрика «Замітки літературні» містила оцінки, рецензії та огляди нових юридичних видань.

Редакція журналу від самих початків налагоджувала контакти з правниками різних, насамперед слов'янських, країн та культур, також співпрацювала з редакторами фахових юридичних часописів («Журнал гражданского и уголовного права» – С.-Петербург, «Юридический вестник» – Москва, «Pravnik» – Прага, «Юридическо списание» – Болгарія та іншими часописами з Белграда, Загреба), що зокрема згадано вже наприкінці першого річника – «Подяка за співпрацю» (1889 – Ч. 12).

На сторінках часопису друкувалися наукові розвідки, теоретичні та практичні статті відомих правників Галичини: А.Горбачевського «Дещо про новий закон громадський для 30 більших міст галицьких і его становище в системі краєвого законодавства громадського» (1889), Ст. Дністрянського «Про закон супружий в Угорщині» (1894), «Полагоди шкоди з огляду економічного і соціального» (1897), «Заручини в австрійським праві» (1899), Д.Кулика «Голоси теорії і практики про оспорене питання з права цивільного» (1886), П. Стебельського «Карпцов і становище его супроти науки о ув'язненню слідчим» (1896), Л. Левицького «Про публічне добро» (1897).

У перше десятиліття виходу часопису найбільшу кількість матеріалів подав редактор К. Левицький, який своєю титанічною працею намагався заповнити лакуни з різних галузей права: «Рішення найвищого трибуналу касаційного», «Рішення найвищого трибуналу судового», «В справі реформи поступованя неспорого» (1890–1891), «Новий закон пресовий в Австрії» (1894), «До питання про відносини службові учителів шкіл середніх» (1895), «До питання про відносини службові учителів шкіл середніх» (1895), «Про новий процес цивільний в Австрії» (1896), «Несвідомо поминений дідич: розвідка практична в освітленню теоретичним» (1897), «Про новий устав езекуційний» (1897), ««Правда руська» пам'ятник законодатний права руського з XI віку» (1895).

Друкував журнал також і праці вчених із Великої України – «Про нинішній етап земств в губерніях царства російського і проєктовані зміни» В. Спасовича (1889). Співробітничав тут і Іван Франко – «Грималівський ключ в р. 1800» (1900).

Питання розвитку власне українського права, утвердження української мови в усіх сферах суспільного життя постійно розглядалися у часописі, а формування української правничої термінології було одним із пріоритетних завдань співавторів журналу. Нагадаємо, що часопис появився в час боротьби москвофілів та народовців – свідомих українців в Галичині. Тому проблема вибору правописної системи та форми літературної мови – це не лише філологічна чи культурологічна дискусія, для тогочасних правників це було питання утвердження української ідентичності, самого існування українства. Співредактори гостро відчували цю відповідальність, адже були тут піонерами – «немає в нас другої «Часописі правничої»». Редакція вже у передовій зазначала: «В справі термінології правничої стерегти чистоти нашої рідної бесіди руської (української – М.Г.) на основі наших багатих

пам'яток літератури, як також усної простонародної словесності. *Хочемо писати живим руським словом – кожному зрозумілим* (виділення редакційне – М.Г.)» (1889. – Ч. 1. – С. 2). В іншій редакторській статті «З кінцем року» (1889. – Ч. 12), в якій зроблено своєрідний звіт про реалізацію завдань й плани на подальшу діяльність, знову був зроблений акцент на мовній роботі: «в цім першім році йшли до цілі – образованию наших правників на основі розмовної мови».

Варто зауважити, що редактори хоч наголошували на практиці написання текстів сучасною літературною мовою («живим словом»), проте спершу в 1889–1893 рр. часопис послуговувався етимологічним правописом «максимовичівкою» (що поширився під впливом московфілів). Очевидно, що не з великої любові співавтори використовували застарілий етимологічний правопис, який гальмував розвиток літературної мови, а з усталеної традиції. Труднощі редакторів першого юридичного часопису значною мірою ускладнювалися й правописними війнами в Галичині: друга половина XIX ст. тут пройшла у боротьбі прихильників двох правописів, етимологічного та фонетичного, чи т. зв. «йорофілів» та «йороборців», боротьба, що часами набирав великої гостроти. З 1893 р. фонетичний правопис, відомий як «желехівка», запроваджений в Галичині у шкільному навчанні, проте московфіли послуговувалися етимологічним правописом аж до 30-х рр. XX ст. Справа визначення правописної системи доходила навіть до того, що російський уряд дипломатично висловив протест проти зміни етимологічного письма на фонетичне. В урядовім запровадженні фонетичного правопису в Галичині вагому роль відіграли С. Смаль-Стоцький та Ф. Гартнер, які 1893 р. видали у Львові свою відому працю «Руска граматика», котру шкільна влада ввела в школи як підручник. «Часопись правнича» перейшла на фонетичний правопис у 1894 році, що теж засвідчує про свідомий український вибір видавців і редакторів.

Мовна проблема виступає головною у статті Евг. Олесницького «Другий з'їзд польських правників і економістів» (1889). Автор говорить про потребу створення товариства українських правників для вирішення багатьох завдань, одне з головних – формування фахової термінології: «Наука вимагає від нас управильнення правничої термінології і розділення між нас праці теоретичної у всіх галузях права і наук суспільно-економічних; практика вимагає виготовлення руських перекладів законів і підручників права; гідність кличе, щоб зробити вже рішучий крок в справі руського язика і письма в судах і урядах» (1889. –

Ч. 8. – С. 139). Таке об'єднання, на думку автора, вирішить згадані завдання, що є моральним обов'язком українських адвокатів: «Ми, руські адвокати, не віддали ще народу того довгу, який лежить на нас» (1889. – Ч. 8. – С. 139).

Автори не лише декларували проблему розвитку офіційно-ділового стилю й термінології, а й постійно вводили лексичні новотвори в мову, обстоювали, часто навіть в судах, власні мовні позиції. Так, звичне нам слово «видавець» увійшло в обіг стараннями К. Левицького, до того послуговувалися терміном «впорядчик». Пошук відповідника до іншого слова – Redacteur і впровадження його був значно складнішим. К. Левицький про «пригоди» з цим словом, і не лише філологічні, а й судові пише у статті «В справі нашої правничої термінології» (1889. – Ч. 8). К. Левицький як прихильник творення термінології і лексем на питомих українських коренях та основі виступав проти слова «редактор», на чому наполягала польська влада, як чужого для українців. Натомість пропонував термін «отвічальний видавець», який не сподобався Дирекції поліції у Львові. Аж Трибунал Львівського суду краю від 15 липня 1889 р. виніс рішення, що жоден закон не забороняє перекладати німецькі правничі слова і звороти на інші «мови красиві», а термін «отвічальний видавець» відповідає Redacteur. Як бачимо, польська влада втручалася до справ мовних і наукових, що викликало спротив і справедливе обурення українських правників. Впровадження одного терміна вирішувало аж 3 властей. До речі, час та мовний розвиток зіграли на користь іншомовного терміну «редактор», яким ми зараз послуговуємося, проте цей факт ілюструє складну, а подекуди і драматичну, і політичну боротьбу за мову.

Термінологічна дискусія розгорілася щодо, здавалося б, усталеного терміна «позов» між редактором і автором на маргінесі (у примітках) до статті М.Зобкова ««Forum Solutionis» в Австрії» (1894). М. Зобков не вважав лексему «позов» вдалим терміном, натомість пропонував вживати слово «тужба», запозичене із сербської мови, хоч сам зазначав на його штучності.

Серед українського загалу поширеним було слово «скарга», проте в офіційно-діловому стилі воно не вживалося, автор відкидав його як можливий варіант, бо з нього нелегко виводити інші терміни, будувати термінологічний ряд. Редактор К. Левицький стверджував, що термін «позов» цілком відповідає як духові мови, так і юриспруденції, а тому виступав проти зайвого уведення нових чужомовних слів, якщо є український відповідник.

В іншій статті «В справі нашої термінології» К. Левицький, ведучи дискусію з часописом «Діло», висуває критерії до наукової термінології, серед яких головний – однозначність: «наукові вирази повинні бути однастайні, аби наслідом сумнівів не допускати до неясностей або недорозуміння» (1900. – С. 6).

«Часопись правнича» розкриває талант і роботу К. Левицького не лише як редактора й видавця, автора фахових юридичних публікацій, а також його високу загальну й мовну культуру, знання української та іноземних мов, розуміння нагальних тогочасних потреб української мови й права. У публікаціях видання він постійно наголошував, що для успіху української справи необхідно розвивати право, що можливе лише за умови сформованості української літературної мови, наукового та офіційно-ділового стилю зокрема, основою якого є вироблена термінологія. (До речі в Галичині досить поширені були два видання словника К. Левицького: «Німецько-руський словар висловів правничих і адміністраційних» (Львів, 1893), а також «Німецько-український правничий словар», друге поправлене й доповнене видання (Відень, 1920)). К. Левицький висував чіткі вимоги до функціонування правничої термінології: однозначність, формування на основі народної української мови, відповідність нормам літературної мови.

Розвиткові термінології присвячена стаття Г. Зацерковного «Причинки до правничої термінології» (1902). Найпершими завданнями щодо української фахової термінології є: 1 – добір відповідних власне українських лексем для витіснення ними німецьких термінів – «збирати правничі терміни з народних уст»; 2 – верифікація й уточнення термінологічного надбання, очищення від «варваризмів, польонізмів, германізмів, москвітизмів». Серед недоліків тогочасної термінології автор виділяє ще один аспект – надмірна синонімія термінів – «усталення різних термінів на одно і те саме значення». Автор також подає матеріали до правничої термінології – ряд лексем до правничого словника. Аналіз цього колосального зусилля докладали правники для розвитку української мови загалом, як складно відбувалося формування сучасної фахової лексики. Чимало слів, усталених сьогодні, сприймаються як такі, що функціонують віддавна, входили в мову зусиллями тогочасних праників.

Так, автор пропонує вживати такі лексеми: *дійсний* – фактичний; *здатний* – *falig*; *начальник* – настоятель взагалі; *недостача* – брак; *самобутній* – самостійний, *течія* – струя, ток, напрям, прямування;

обвинувачувати – обвинути; *хабар* – лапове, «куку в руку»; *хабарство* – перекупство.

В силу історичних обставин тогочасна правнича термінологія не стала основою для загальнонаціональної юридичної термінології, проте згадані вище праці засвідчують безумовно вагомий внесок «Часописі правничої» у розвитку офіційно-ділового стилю. За влучним висловом Ю. Шевельова, «Галичина аж до революції 1905–1906 рр., виконувала свою роль української мовної лабораторії» [6, с. 50].

Висновки. Таким чином, «Часопись правнича» (1889–1912) стала першим українським науковим юридичним журналом, який не лише поширював правові знання рідною мовою, а й обстоював право української нації на розвиток власної мови, термінології, правової системи в цілому. Видання «Часописі правничої» є важливим етапом для формування як офіційно-ділового стилю, так і сучасної літературної мови. Матеріали цього правничого видання й досі не втратили свого наукового значення, оскільки вони є джерелом вивчення історії розвитку українського права, української мови, правничої термінології.

1. Андрусяк Т. Становлення і розвиток української правничої преси на західноукраїнських землях / Т. Андрусяк // Українська періодика: Історія і сучасність. – Львів: Житомир, 1994. – С. 23–25; Його ж. Правнича періодика Наукового товариства ім. Шевченка // Українська періодика: Історія і сучасність. – Львів, 1995. – С. 50–54.

2. Василик І. «Часопись Правнича і Економічна» – журнал-платформа для фахового спілкування та правотворчих процесів українських юристів / І. Василик. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pravotoday.in.ua/ua/press-centre/publications/pub-674/>

3. Женченко М. Роль правничих часописів Галичини наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. у формуванні національної свідомості українського народу / М. Женченко. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=2199>

4. Кость С. Історія української журналістики (західноукраїнська преса першої половини ХХ ст.: ідейно-концептуальні засади, періодизація) / С. Кость. – Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2008. – 270 с.

5. Ганкевич Л. Десятиліття Союзу Українських Адвокатів / Л. Ганкевич // Ювілейний альманах Союзу Українських Адвокатів. – Львів, 1934. – С. 40–43.

6. Шевельов Ю. Внесок Галичини у формування української літературної мови / Ю. Шевельов. – К.: Видавничий дім «КМ Академія», 2003. – 160 с.

7. Дністрянський С. Наші правничі часописи (3 моїх редакторських споминів) / С. Дністрянський // Життя і право. – 1928. – Ч. 11. – С. 3.

8. Квасниця І. «Часопись правнича» (У 50-ті роковини появи першого українського правничого часопису) / І. Квасниця // Життя і право. – 1939. – С. 5–8.

9. Каленюк О. З історії формування і розвитку української правничої термінології в Галичині наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. / О. Каленюк. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://iful.at.ua/Konferencija/i_Kalenjuk_O_M_stattja

Гдакович М.С. Освещение проблем юридической терминологии на страницах журнала «Журнал юридическая» (1889–1912).

Проанализирована культурно-просветительская деятельность украинских юристов в Галичине на материалах публикаций издания «Часопись правнича» (1889–1912), служившего трибуной для выражения национальных интересов украинцев.

Ключевые слова: украинские юристы, профессиональные юридические журналы, юридическая терминология, украинский язык, правовая культура.

Hdakovych M.S. Legal terminology coverage in the journal «Legal periodical» (1889–1912).

The article deals with the cultural and educational activities of Ukrainian lawyers in Galicia on the base of the «Legal periodical» publications (1889–1912), has been a platform for the expression of Ukrainian national interests since.

Key words: Ukrainian lawyers, Legal professional journals, legal terminology, Ukrainian, legal culture.

Стаття надійшла 22 січня 2013 р.

УДК 378.1:3:340.12

В.С. Кахнич

МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРАВОВОЇ ОСВІТИ ТА НАУКИ У ЛЬВІВСЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ

Розкриваються методологічні засади дослідження правової освіти та науки у Львівському університеті. Проаналізовано праці деяких науковців для кращого розуміння напрямів дослідження, а також зроблено узагальнення їхніх досліджень. Зокрема простежується розвиток юридичного факультету університету, який завжди впливав на організацію наукових досліджень, сприяв підготовці фахівців належного рівня, забезпечував їм умови для наукової творчості.

Ключові слова: Львівський університет, юридичний факультет, правова освіта та наука, дослідники, дослідження.